

USSERMANNI DISSERTATIO PRÆVIA DE CHRONICO HERMANNI CONTRACTI

EJUS EDITIONIBUS, MSS. CODICIBUS, ET NOVÆ HUIUS EDITIONIS RATIONE.

(*Germaniæ sacræ Prodromus*, tom. I, pag. 10.)

Hermannum, a membrorum fere omnium paralyti Contractum vulgo dictum, notio-rem esse quam ut multa commendatione indigeat, in confesso est inter eruditos, quorum passim encomiis prædicatur. Ex his Joan. Trithemius, in Annalibus Hirsaug. ad an. 1005, illum inter omnes Germaniæ doctores sui temporis philosophum, rhetorem, astronomum, poetam, musicum et theologum celeberrimum appellat. In ejus lem Catalogo virorum illustrium Hermannus vir audit in divinis Scripturis eruditissimus, et in secularibus litteris omnium doctorum sui temporis doctissimus, trium linguarum, Græcæ, Latinæ et Arabicæ peritissimus, atque Hebraicæ non ignarus, vita quoque et conversatione devotissimus. In neutro tamen loco inter opera ab ipso composita Chronicon quoddam recenset, bene vero in libro De scriptoribus ecclesiasticis, ubi Hermanno librum De sex mundi ætatibus ascribit, quo nempe titulo illud adhuc in editis prænotatur, quamvis perperam, ut deinceps dicemus.

Jam ante Trithemium Chronici Augustensis scriptor exeunte sæculo xi, quo mediante obiit Hermannus, illum sui sæculi miraculum cunctisque in acumine ingenii præminentem vocat ad an. 1054. Anonymus vero Mellicensis, ejusdem ferme temporis auctor, cap. 91 De scriptoribus ecclesiasticis: *Hermannus*, inquit, *Contractus, Suevigena, philosophus in computatione subtilissimus existit*. Enumeratis dein aliquot ipsius lucubrationibus subdit: *Chroni-*

sultus hac de re D. Ignatius Depra nobilis de Plain, dictæ commendæ consiliarius id, nobis in responsis dedit, se præter communem de Hermanno ibi sepulto traditionem in illius scriniis nil reperisse, nisi duo translatarum quarundam ejus reliquiarum apographa instrumenta, vi quorum an. 1631, ossa tria corporis B. Hermanni Contracti ex ejusdem loculo, qui in Altschauen assernatur, translata perhibentur ad Ochsenhusanum monasterium, uti et a 1626, 18 Mail alia ad Weingartense, quæ Bucelinus in suo Menologio recenset, sacrum scilicet capitis verticem cum brachio et aliis aliquot sacris ossibus. Unde de loculo seu sepultura B. Hermanni apud Altschauen haud dubitari posse videtur. Hiltrudem vero matrem Hermanni in Allehusen conditam scribit idem Bruschius in Chronologia monasteriorum Germaniæ in historia Marchallensis canonicorum Præmonstratensium cœnobii, in qua Jodocus abbas an. 1461 electus *Alleshusium ad lacum Buchoriensem* seu Plumarium emisse legitur, ubi *Hermanni Contracti numerabat*. Ipsum quoque Bucelinus in margine ad

cam quoque et gesta Chonradi et Henrici (Cæsarum) composuit, in quibus omnibus virtus illius satis enituit.

Atque hoc quidem Chronicon, uti reliquis ejus operibus ob suam in patria, mediæ præsertim ævi, historia utilitatem merito præcellit, sic solum fere ex omnibus, si pauca excipias, ætatem tulit, subsecuis deim historicis, maximeque chronographis, basin quasi et veluti fontem præbens eorum annalibus; unde temporibus suis antiquiora ut plurimum hauserunt, ac sua quoque sibi magis nota pro locorum et temporum diversitate aut eidem inseruerunt, aut particukria regionibus suis minus congrua omiserunt. Cujusmodi chronica Hermanno quasi superstructa hic recensere, immensum foret æque ac superfluum, cum id passim in chronicorum collectionibus observare liceat. Nempe uti Hermanno anteriores plerumque Bædæ Venerabilis librum De sex mundi ætatibus fundamenti loco posuerunt, sic illo posteriores, in nostris saltem partibus, sua chronica Hermanno superstruenda sibi sumpserunt. Et jure quidem, ut videtur: sive enim facta ætati suæ viciniora aut cœva spectemus, plura sane ignota nobis hodie forent, nisi ejus industria posteriorum memoriæ fuissent conservata; sive temporum supputationem attendamus, illa plerumque cæteris accuratior est, nisi quando aberrans scribarum calamus falsam temporis seu annorum notam præposuit. Succincta denique narratione paucis multa complexus genuini

C Hermannus an. 1052 sua manu notat, Alteshausen sub ditione abbatis Marchallensis, ubi condita sit Hiltrudis, ab Altschauen equestri distinguens. Verum illuc quoque datis litteris nullum hujus sepulcri, aut capellæ S. Udalrici, sub qua condita sit, vestigium, aut ullam saltem facti hujus memoriam reperiri didici. Quanquam alias locus iste certe ad Viringensem comitatum pertinuerit, a principali ejus cognomine oppido haud adeo dissitus, uti Altschauen in Algovia. Stet tamen interim sua dictis scriptoribus fides; nobis saltem persuadere haud possumus Hermannum, in Augia defunctum, in alio extra eam loco sepeliri voluisse quam ubi matrem suam humatam noverat, quive utrobique Alleshusan dicitur, unde facile deim Allshusen et denique Altschusen efformari potuit; quem quidem locum ceu celebriorem alteri ignobili, et filiali tantum ecclesiæ sub parochia Seekirch hic pro utriusque et matris et filii sepultura præferendum censemus. Sed de Hermanno hucusque satis.

chronographi patres, si quis alius, Hermannus præprimis sustinuit. Verum de his alii judicent; nostrum interim est ut de Chronicis hujus editionibus, mss. codicibus, ac nostræ hujus editionis ratione pauca prævie disseramus.

§ I. — *Editiones Chronici Hermanni.*

I. Celebratissimi hujus Hermanniani Chronici plures hucusque prodierunt editiones, adeo tamen inter se diversæ, interpolatæ aut truncatæ, ut quænam illarum genuinum Hermannii partum exhibeat, incertum plane sit ac dubium. Quæ quidem tanta diversitas unde potissimum provenerit, postea indicabimus, cum prius de ipsis editionibus nonnulla dixerimus.

II. Primus Hermannum cum aliis scriptoribus publici juris fecit Joannes Sichardus Basileæ an. 1529, ex codice, ut videtur, San-Gallensi, quem vero alteratum fuisse et subin interpolatum multa evincunt. Incipit enim a mundi creatione, totumque opus, De sex mundi ætatibus inscriptum, ad verbum fere ex Venerabili Bedæ transumptum est usque ad Christi nascentis tempora, unde Chronicon suum auspiciatus dicitur Hermannus in ejus Vita; quod vel exinde quoque eruitur, cum ab eo tempore plurimum a Bedæ discordet. Unde multum a vero aberrant qui Hermannum Bedæ tantum compilatorem existimant, ut postea videbimus. Ut ut vero deinceps Sichardi editio cum codice Augiensi in plerisque conveniat, multa tamen interpolata continet, facta aliis annis recenset, et plura subinde omittit usque ad annum 1040. ubi rursus cum Augiensi concordat.

III. Primam hanc Sichardi editionem ad verbum expressit Joannes Pistorius in sua Scriptorum Collectione, item Basileæ an. 1536, ac rursus an. 1613 Francofurti procusa, et ipse tamen alicujus mss. codicis subsidio destitutus: unde par de utraque judicium ferendum est; cui recte adeo Gundlingius parvum pretium statuit. In eo quoque ambæ conveniunt quod Chronicon Hermannii a condito mundo usque ad an. 1066 nati Christi perducant, Bertholdi nimirum continuationem absque ulla ejus mentione immediate subjungentes Hermannio, qui tamen jam an. 1054 scribere ac vivere desiit.

IV. Pistorii Hermannum novis curis emendatum, et ex Urstisii ac Canisii editionibus auctum. Burch. Gotth. Struvius postea Ratisbonæ an. 1726 vulgavit, cujus pretium ex citatis et mox indicandis editionibus æstimandum est. Porro et hæc, uti prior Pistorii, a condito orbe usque ad an. 1066 decurrit, nulla prorsus alicujus continuationis mentione facta.

V. Tertia, eaque melior, et hucusque optima Hermannii editio debetur Christ. Urstisio, quam tomo I Scriptorum Germanicorum, Francofurti an. 1587 et 1670 vulgato, inseruit, ubi Hermannum sistit a Sichardo excusum *ex antiquo exemplari cœnobii San-Gallensis*, ut ipse quidem existimavit, inductus haud dubie a Sichardo, qui in præfatione sua Hermannii ephemerides in D. Galli cœnobio exaratas

fuisse, quamvis perperam, asseruit. Id vero singulare præstitit Urstisius, quod priori textui ab anno Christi 378 in altera columna diversum adjungat, desumptum ex sæc. XII codice mss. monasterii S. Georgii, quod nunc Villingæ est, quive an. 1768 cum nostro D. Blasii monasterio in cineres abiit. Atque hunc quidem codicem, ceu jam impressis multo copiosior, magisque emendatum, simul edendum censuit Urstisius; in hoc tamen suo judicio haud parum deceptus, cum Hermannii genuini non nisi quoddam compendium sit, idque nec integrum, nec cum ipso Chronico satis hinc inde concordans, prout infra de codicibus acturi demonstrabimus. In hoc vero præstat Urstisiana editio quod duplicem pariter Hermannii continuationem subjungat, ab anno 1054 deductam, unam quidem brevior, ad annum usque 1066, amplior, vero alteram usque ad annum 1100, de quibus in sequentibus acturi sumus.

VI. Mancum igitur hucusque, aut minus saltem exactum in editis videri poterat Hermannii nostri Chronicon, dum illud subito auctius multo magisque completum dedit Henricus Canisius tomo I Antiquarum Lectionum vet. edit. anno 1601, etc., ex cujus editione postea in Bibliothecas Patrum Coloniensem tom. XI, et Lugdunensem tom. XVIII, transiit, recusum a Jac. Basnagio, tom. III novæ editionis an. 1725, unde excerpta nuper dedit P. Bouquet sodalis Maurianus in amplissima sua Collectione scriptorum rerum Francicarum, tom. III et seqq. Ipse autem Canisius illud suum Chronicon depromperat ex mss. codice Augustano monasterii SS. Udalrici et Afræ, quod ipse in ejus fronte asserit esse ab Urstisiano longe diversissimum et locupletius: quæ etiam causa fuit quod primo quidem communi eruditorum applausu fuerit exceptum. Nec id sane immerito, quippe quod plurima contineret quæ in hucusque impressis desiderabantur. Verum brevi post adverterunt sagaciores molem illam tantopere dilaudatam excrevisse ut plurimum ex interpolationibus codici Augustano absque omni defectu insertis, et sine crisi exinde vulgatis, ac vel Hermannio posterioribus, vel ab ejus saltem manu alienis. Atque hinc factum est ut viri docti non pauci, interque eos Bollandiani agiographi tom. I Sept., pag. 340, et tom. VI Junii in appendice, p. 89, Canisianæ editioni, innumeris insuper mendis respersæ, minus fideendum rati, eidem priores editiones, etsi minus amplas, præferendas censuerint, utpote magis sinceræ nec tot erroribus obnoxias. Hæc porro magis dilucidabit codicum manuscriptorum recensio, quam hic instituimus.

§ II. — *Codices Manuscripti.*

VII. Omisso hic codice Schardiano, de quo jam diximus, alios examinabimus, præprimis San-Georgianum brevior, unde Urstisius ex parte, et Augustanum prolixior, unde Canisius integram suam editionem adornarunt. Atque de primo quidem, utpote jam deperdito, nec ab Urstisio satis curate de-

scripto, iudicium ferre haud liceret, nisi ex instituta Urstisiana editionis collatione cum alio, qui nunc in electorali bibliotheca Monacensi asservatur, priori per omnia fere simili codice, certiora edocereur. Hunc describit cl. Oefelius (t. I *Script. Boic.*, p. 652) codicem esse membranaceum in forma quarta, qui præter *Hermanni Chronicon*, continuatoris quoque ejusdem *Bertholdi Constantiensis* (qui in codice *Bernoldus* vocatur) continuationem ab anno 1053 ad annum usque 1100 complectitur. Est autem ille auctoribus suis coævus, ab ipsoque *Bernoldo* exaratus: id quod ipsa scriptura litereque, nec non rasa subinde membrana, omnia quidem ab eadem manu, atramento tamen et tempore diverso aucta, mutata et correctæ non obscure videntur innuere. Est hoc ipsum de *Bernoldi* codice iudicium, quod de suo *San-Georgiano* tulit *Urstisius*: auctorem hunc setum illum primo atroxque formatum lambendo deinceps magis politum et exactum reddidisse.

Pergit porro *Oefelius* de codice suo disserens: *Titulus miniatius codicis magis etiam conjecturam firmat, qui ita habet: HÆC SUNT CHRONICA BERNOLDI, QUÆ CONTRADIDIT MONASTERIO DOMINI SALVATORIS, SCHAFHUSENSI nimirum. Quæ vero sint illa Chronica a Bernoldo exarata, satis declarant quæ ibidem in margine litteris valde minutis expressa leguntur: Insunt auctores chronicorum Eusebius, Hieronymus, Prosper, Dionysius, Jordanus, Beda, et nostri temporis (sæculi nempe XI) Hermannus, et deinceps NOSTER (adeoque ipsius Bernoldi manu exaratus) liber, sui temporis descriptores. Hæc quidem omnia sub Chroniconum Bernoldi nomine in autographo isto codice veniunt, partim quod ab ipso in uno volumine sint conscripta, partim vero ac præcipue quod ab eodem in compendium velut redacta ex Hermannus; non enim ipsum Hermannus Chronicon desit Bernoldus, sed ejus epitomen duntaxat, cui suam dein continuationem, aut proprium potius Chronicon sub uno narrationis filo annexit, quod hic sub denominatione NOSTRI LIBRI indicat. De quo plura in disquisitionibus ad Bernoldum præviis occurrent, ubi is monachis S. Blasii vindicabitur.*

VIII. Ex hoc vero Monacensi codice *Oefelius* l. c. variantes dedit lectiones ad *San-Georgianum* Urstisii, scilicet ab an. 378, a quo hic illum exorsus est, motus haud dubie illis quæ in codice *Bernoldi* autographo post annum 377 leguntur, et forte in *San-Georgiano* habebantur, verbis: *Hucusque chronica Eusebii Hieronymus perduxit. Hinc autem usque ad millesimum LIV annum ab incarnatione Domini dominus Heremannus sua Chronica perduxit.*

At vero, cum *Hermannus*, teste *Vite* scriptore, *Chronicon* suum ab incarnatione Domini ordiatur, etsi ex *Eusebio* et *Hieronymo* potissimam partem depromptum, illa etiam quæ inde usque ad annum 378 decurrunt, ad *Chronicon* istud pertinere dubium nullum est, eo videlicet modo quo anno isto posteriora *Hermannus* tribuuntur, quamvis ex *Prospero* aliisque *Chronicorum* scriptoribus de-

sumpta. Ut igitur *Hermannum* breviorém ex *Bernoldo* integrum haberemus, variantes quoque dictum annum præcedentes nancisci curæ fuit. Has vero summa diligentia a se excerptas, et ad antiquum *Urstisii* codicem exactas, humanissime submit plur. rev. et cl. *D. Hart*, eruditissimus electorali bibliothecæ Monacensis præfecti vices gerens, cui grates hic publico nomine persolvimus. Ex ejus insuper litteris discimus, *Bernoldi* codicem perinde ac illum *Sichardi* a sex mundi ætatibus, quæ *Venerabilis Bedæ* sunt, ordiri, a nativitate Domini autem usque ad annum 378 plurimum ab eo discrepare, prout ex nostra editione legenti patebit.

In eodem codice *San-Georgiano* continebatur aliud parvum *Chronicon* a nato Christo usque ad an. 1155, eadem prima manu descriptum, abiude autem a variis usque ad an. 1627 continuatum. Prior ejus pars, a sequioribus subin interpolata, nonnisi summarium quoddam seu compendium erat, *Hermannus* Contracti præcipue, ex qua nonnulla adhuc fragmenta in adversariis nostris collecta reperimus, quæ quantum ad historiam patriam pertinent, sub titulo *Chronicæ Georgiani* suis locis inserentur.

IX. Detecto jam fonte *San-Georgiani* codicis, qui præter paucas interpolationes ipsissimus est *Bernoldus* a nobis edendus, simul etiam *Murensis* et *Engelbergensis* codicum natales deprehendisse nobis videmur. Celeberrima ista duo *Helveto-Benedictinæ* congregationis monasteria jure inter religiosas suas colonias recenset nostrum *D. Blasii* monasterium, quod de *Murensi* quidem principali ipsa ejusdem acta haud dissentur (*Hist. Nigræ Silvæ*, t. I, p. 247) juxta quæ sub *Gisilberto S. Blasii* abbate *Luitfridus*, ejusdem cœnobii monachus, abbas *Murensis* constitutus est, referente *Bernoldo* in *Chronico* ad an. 1096, defunctis. Sub hoc vero in *S. Blasio* descriptus videtur iste codex, indeque fratribus *Murensibus* directus; finit quippe ad annum 1091, circa quæ tempora *Colonia* e *S. Blasio* istuc deducta est, nec ulla prorsus in eo dicti *Murensis* cœnobii mentio recurrit, quam profecto haud omisisset scriptor si illum in loco isto exarasset.

Ut tamen, quod res est, dicamus, *Chronicon* in codice isto contentum non tam *Hermannus* censendum est quam compilatio quædam ex variis chronographis collecta. *Bernoldum* quidem arguere videtur ejus initium ab anno 144 post natum Christum (piores enim anni desunt usque ad annum 378), quocum ab illo tempore exacte plerumque congruit alio, ut quæ in *Bernoldo* *Monacensi* ad marginem subinde notantur, *Murensis* ut plurimum ipsi textui inserat, ac ad illum annum allegata etiam *Bernoldi* verba notet: *Hucusque chronica Eusebii Hieronymus perduxit; hinc autem usque ad millesimum LIV annum ab incarnatione Domini dominus Heremannus sua Chronica perduxit.*

Quis abhinc non exspectasset textum *Hermannus*,

sive breviorē ex Bernoldo, uti hucusque; vel prolixiorē et genuinam ex Augiensi, uti ab anno 1045 ad finem usque factum est? Et tamen exinde Hermannus vel maxime interpolatus est, præcipue ex Reginone Prumiensi, atque subin aliunde etiam, et quidem a diversis, ut videtur, scriptoribus; sæpe enim unum idemque factum aliis verbis diversisque annis illigatur, nulla prorsus habita gestorum seriei aut temporum ratione. Notatur equidem post annum 906 litteris miniatis: *Hucusque Chronica Reginonis, et sequuntur Chronica Hermanni*; verum eodem inani promisso: quæ enim ab illo anno sequuntur, tam parum Hermanni sunt ac priora, sed anonymi illius scriptoris, quæm ceu Reginonis continuatorem eidem subjungit Pistorius. Sed nec ipsum integrum exhibet; nam ad annum 939 in medio textu solum abruptit, ac deinceps ab anno 940 Hermannum sistit, prout in Gottwicensi codice mox describendo magis adhuc contractus habetur.

Eadem prorsus codicis Engelbergensis ratio est, qui cum Murensi in omnibus congruit, ex eodem ipso, ut videtur, descriptus. Neuter adeo usibus nostris in hac editione inservire potuit, nisi in ultimo Hermanni decennio, quocum tunc primum conveniunt, et sic Hermannum ad ultimum triennium nobis integrum conservarunt, qui in Augiensi codice cæterisque ex illo transumptis, illo tempore ætate est.

X. Notari vero merentur quæ in utroque hoc codice ad an. 741 leguntur, ex Pagio tamen ad an. 725 spectant: *Hucusque Beda venerabilis presbyter Chronicam suam in majori de Temporibus libro perduxit. . . Sed multa intermixta sunt de chronicis cujusdam Reginonis Bremensis (log. Prumiensis) abbatis, qui descripsit ab incarnatione Domini incipiens, et peritings usque ad DCCCXVI. Abhinc (scil. an. 727) autem quæ sequuntur, sumpta sunt ex apicibus quatuor auctorum, videlicet prænominati Bremensis (Prumiensis) abbatis, domni Hermanni Contracti, et di. cipuli ejus Bertholdi atque domni Bernoldi presbyteri S. Blasii. Hic fontes simul indicantur unde sua hauserunt codicis istius compilatores, simulque aperte notatur distinctio inter ambos Hermanni continuatores, Bertholdum scilicet ejus discipulum, et Bernoldum S. Blasii presbyterum, ambos in unum Bertholdum Constantiensem presbyterum hucusque perperam confusos.*

XI. His demum codices isti subjiciunt quæ in fine libri primi chronici Reginonis leguntur ad annum 741: *Hucusque regnum Romanorum, ex hinc Francorum supputatur*; quæ utique rectius ad hunc annum pertinere videntur, quo patre Carolo mortuo Pippinus secundæ stirpis regum Francorum parens primum potestate, dein an. 752 nomine quoque regis Francis imperare cœpit, quam ad annum 726, quo in plerisque etiam editis notantur, tempore prorsus incompetente, Caroli scilicet Martelli, dum adhuc Merovingici primæ stirpis reges præerant. Quamvis alias Romanorum regnum finem jam an.

484 in Gallis acceperit, devicto per Clodoveum Siagrio, regnoque ad Merovingos inde translato.

Porro a fronte Murensis hujus codicis compactum est aliud breve Chronicon a diversa manu ejusdem tamen sæculi XII caractere exaratum, et decurrens ab anno 398 usque 1175, ita quidem ut velut epitomen contineat primo quidem Hermanni Contracti usque ad an. 1051, abinde vero Bernoldi usque 1100, quem dein usque ad annum 1175 prosequitur.

Insertum vero est tabulis chronologicis epactarum; unde sæpe contigit ut, deficiente ad annum assignatum spatio, reliqua ad alios annos vacuos ante vel retro adnotantur: quæ adeo inde extracta suis locis posuimus. Illud Chronicon inscriptum *Chronicon S. Blasii*, ob ea quæ de monasterii hujus rebus maxime post Hermanni ætatem sæpius refert, tacito plerumque ejus nomine, quo ipso scriptorem dicti cœnobii fuisse alumnum, suumque Chronicon ibidem exarasse satis evincitur; de cæteris enim monasteriis agens, suis ea nominibus indicat.

Multa de eo disserit cels. Gerbertus in Historia Nigræ Silvæ, tom. I, p. 390 seq., et clar. P. Mauritium Van der Meer Rhenvicensis cœnobii historiographum secutus, auctorem illius conjicit B. Frowinum ex monacho Blasiano ad abbatiam Engelbergensem circa annum 1147 assumptum, ubi etiam, ut ibid., p. 421, notatur, an. 1178 decessit, relictis ibi codicibus sua manu scriptis, quam in Chronico quoque sibi deprehendisse visus est laudatus vir doctissimus.

Ut ut vero Frowinum istum sibi vindicent Einsidlense et San-Blasianum monasteria, utriusque forte successive alumnus, illum tamen Chronici hujus fuisse scriptorem dubium adhuc remanere potest. Quid enim causæ sit cur ipse nullam prorsus sui monasterii, cujus abbas postulatus fuerit, sed unius duntaxat sui *San-Blasiani* mentionem fecerit? Occurrit ibi quidem ad an. 1120, sed recentiore manu adjecta hæc nota: *Eodem anno incepta est hæc cella ab abbate Adschelino*, seu verius ab Adelhelmo, qui an. 1124, Non. April., a Callisto II privilegium confirmationis accepit, itemque an. 1125 ab Henrico V imp. (HARRCOTT *Geneal. Habsb.*, tom. II, p. 143), in cujus diplomate regulare hoc monasterium tempore Henrici quarti regis Romanorum honorifice constructum dicitur. Cum ergo ille jam an. 1106 obierit, jam tum hæc cella constructa esse debuit, nec adeo primum an. 1120 incepta, ut male fert dicta interpolatio, quæ etiam deest in ipso hujus Chronici exemplari Engelbergensi: ubi tamen alia a secunda manu inseruntur, uti, an. 1125 obitus Conradi de Seldenburen fundatoris; an. 1131, obitus B. Adelhelmi; an. 1178, domnus Frowinus venerabilis abbas noster II decessit; item an. 1197, obitus B. Bertholdi; an. 1125, Henrici I; an. 1241, Henrici II, et an. 1250, Wernheri abbatum celeberrimi istius monasterii. Quæ igitur postea addita fuisse videntur huic San-Blasiani scriptoris Chronico a quodam Engelbergensi monacho, sive defuncto jam, sive ad

infulas Angelomontanas assumpto Frowino. Certe in memorato Chronico ultima S. Blasii mentio occurrit ad annum 1143, quo illum Engelbergensis monasterii regimen suscepisse ex domesticis suis monumentis conjiciunt Einsidlenses nostri eruditissimi sodales, Necrologio maxime, in quo ad dictum annum 1143 Frowiniana seu prior manus desinat.

XII. Recensitis Lucasque Chronici Hermanniani codicibus, ut ita dicam, domesticis, adnumerandus quoque venit Gottwicensis, in celeberrimo hujus nominis Austriae inferioris monasterio repertus, in quod pariter e D. Blasio prima fratrum colonia inmissa est, ductore Hartmanno abbate, uti Bernoldus in Chronico ad annum 1094 enarrat. Id vero peculiare habet codex iste, quod primum an. 726 incipiat, atque Bernoldo multum adhuc brevius Hermannii compendium sistat, ab anno autem 940 usque 1052, quo finit, cum Murensi ac Engelbergensi fere ad verbum concordet. Fallor, aut hinc transumptus est codex Mellicensis, quem edidit P. Hier. Pez tom. I Script. Austr., p. 163, quo Hermannii Chronicon pariter continetur ab incarnatione Domini. Illic enim cum Gottwicensi ab anno 726 usque 1040, ubi hic fusior esse incipit, idem ad apicem est, exceptis duntaxat particularibus quibusdam, Augiæ et S. Galli cœnobita spectantibus, quæ sæpius omittit Mellicensis, eorumque loco specialia quædam Austriae suæ gesta interserit, salvo interim manente reliquo textu. De altero Gottwicensi codice, qui Bernoldum auctiorem complectitur, dicetur alias.

XIII. Dum vero cuncti, quos hucusque recensuimus, Hermannii codices tam apte non in generalibus modo, sed vel maxime in particularibus Constantiensis diœceseos rebus enarrandis inter sese consentiunt, omnino in eadem quoque diœcesi exarati videntur, et quidem, ut ex jam dictis haud immerito conjicimus, in nostro D. Blasii monasterio, et a pluribus scriptoribus, ægrea tamen ducente Bernoldo, Chronicon Hermannii in compendium quoddam redigente, quod dein aut magis adhuc contraxerunt, aut ex aliis chronicis plus minus interpolaverunt, aut, prout a Bernoldo contractum erat, descripserunt. Eo enim tempore describendis libris et maxime chronicis unice fere vacabant monachi, unde etiam tanta chronicorum, a monachis plerumque concinatorum, farrago. Ex hac jam litteraria penu fratres ad externa monasteria instituenda dimissi præter cætera necessaria codicibus quoque instruebantur, quos secum ad novas istas colonias detulerunt. Quales cum e D. Blasio fuerint prædicta monasteria, codices quoque illos exinde accepisse censenda sunt, maxime quod omnes ætatem præferant qua illa fundata sunt. Inde factum ut quod mater sinistris temporum fati crebrisque incendiis perdidit, filiarum industria conservaret, ac postliminio eidem liberalliter communicaret.

XIV. Domesticis hisce codicibus et brevibus quasi Hermannii compendiis succedit Augustanus fusior, quem sibi evulgandum sumpsit Canisius. Papyra-

ceus is est, et ex Augiensi codice descriptus sæculo demum XIV jam ad finem vergente. Constat id partim ex ipso caractere, partim et præcipue ex frequentissimis interpolationibus, Hermannio multum posterioribus, quæ successive in codicem Augiensem tam in margine quam reliquis spatiis vacuis irrepserunt, atque ex hinc una omnes in Augustanum quoque, et inde sine omni crisi in Canisium migrarunt. Sed et ab ipso suo prototypo Augiensi sæpius discrepat ectypum Augustanum, in quo facta crebro ad alium annum referuntur, aliquando integra commata omittuntur, aut perperam etiam exarantur. Rem uno exemplo declarare sufficiat, uti saltem in Basnagii editione legitur. Augiensis ad an. 1021 scribit: *Irmentrudis Buochaugiensis abbatissa venerabilis decessit, eique Abarhild abbatissa successit*; cuius loco ms. Augustanum, et ex eo Canisius sensu plane contrario ponit: *Irmentrudis Rrdchaugiensis abbas obiit, eique Abarhild abbas successit*. Quod quidem Mabilionium, et quantum virum? eo usque in transversum egit, ut tom. IV Annal. Bened., p. 279, nescio quod ignotum monasterium exinde conceperit, cuius memoria jam exciderit. Nec semel idem peccatum peccasse contentus, ad an. 1027, loco *Hillegart Buochaugiæ abbatissa efficitur*, quod habet Augiensis, rursus crassa negligentia ponit *Hiltigart Buchaugiæ abbas efficitur*. Plures ejusmodi haud tolerandi errores notantur infra § III, n. 19, qui tamen omnes a lectoribus facile deprehenduntur. Accessit ad errorum et deceptionis cumulum, quod Canisius codicem suum, aliunde sat depravatam, majoribus adhuc a se mendis respersum vulgaverit, et sic majoris quidem molis, minoris tamen fidei Hermannium orbi litterario obtruserit.

XV. Codici Augustano, si sphalmata excipias, magis quam cæteris editionibus convenit antiquissimus codex San-Emmeramensis principalis Ratisbonæ monasterii, sæculo XI haud diu post Hermannii tempora scriptus ibidem, ut patet ex iis quæ de S. Emmeramo et Ratisbona occurrunt, omissis nonnumquam illis quæ Constantiensem Hermannii diœcesim concernunt. Oritur autem ab anno 578, ut Urstisii San-Georgianus, et ad annum 1054 desinit.

XVI. Ex eodem quo Augustanus fonte Augiensi profluxit etiam Einsidlensis codex, mediante sæculo XIV in Fabariensi monasterio scriptus, prout in ejus fronte alia manu notatur: *Istum librum fieri procuravit Hermannus, genere de Arbona, abbas hujus monasterii Fabariensis, anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo sexto scriptum in eodem monasterio*. Hermannus hic ex Eremitano abbas Fabariensis postulatus, codicem Augiensem, qui tunc, incertum quo fato, apud Einsidlenses erat, describendum ab illis expetiit, quibus dein transumptum apographum remisit, codice sibi retento, ut ibidem distincto caractere legitur: *Ego frater Henricus de Ligritia humilis thesaurarius monasterii Heremitani eodem anno (scilicet 1356), accommodaveram eidem venerabili abbati (Hermannio) exemplar istius libri ad rescriben-*

dum, et retinuit ipse vetustissimum nostrum librum, et A dedit nobis istum novum. Nec diu tamen Fabariæ hæsisse videtur Augiensis codex, jam tum vetustissimus habitus, ad locum originis suæ forte jam an. 1361 reversus, quo flammis periit Fabaria. Ante finem saltem sæculi xiv jam Augiæ fuisse restitutum, argumento sunt interpolationes ab eo tempore Augiæ in codice illo factæ, quæ non habentur in Einsidlensi Fabariæ exarato, bene vero in Augustano, qui adeo Einsidlensi posterior est. Sic, exempli gratia, ante annum 882 in superiori margine vacuo hæc notata sunt in Augiensi: Nota: *Burkardus episcopus de Hewen fuit introductus Constantiam quarta feria ante Assumptionem beatæ Virginis anno [MCCC] LXXXVIII ab incarnatione Domini; et ante proxima tertia feria conferebat mihi Heinrico Leman et....* B *Johanni Casper Ulrico feoda, quæ vulgo dicuntur des Mantelars lehen: et pater noster Heinricus Leman pia memoria moriebatur LXXXVIII in junio, ubi cantatur Sistentes, qui emit prædicta feoda pro Willhelmo Gochan.* Alia adhuc in vacuis annorum 988 et seq. spatiis ab eadem manu apposita continetur hæc Nota, quod [MCCC] LXXXVIII fuit valde mirabilis ab incarnatione Domini. In Alamannia fuerunt multæ rixæ. Primo Liga traxit ad Bavariam, et destruxit ibi multas villas. Secundo de Wirtemberg habuit bellum cum Liga. Eodem anno duo etiam duces Bavarie Dominica die ante Bartholomæi apostoli et victoriam habuerunt, et de Liga occisi fuerunt quatuor millia hominum. De Constantia evasit unus, de Lindaugia nullus, de S. Gallo unus, de Basilea duo. Et C est illud bellum factum penes Richenwil. Studio hæc apponenda censuimus, quod etiam laciniæ subinde ad historiam patriæ illustrandam conferant. Cæterum Einsidlense istud apographum in membrana formæ quartæ descriptum Augustano multo emendatius est, nec tamen sine erratis chronicis et additamentis Hermanni genuini ætatem minime ferentibus. Singulari autem prorsus fato accidit ut eodem ferme tempore uterque, quem hic edimus, Hermanni codex ad Fabariense monasterium deveniret, Augiensis nimirum, ut mox vidimus, et Monacensis Bernoldi; quod ipsum argumento est litteras inibi adhuc sæculo xiv egregie fuisse excultas.

XVII. Ex his porro codicum Hermanniani Chronici descriptionibus facile jam erit dijudicare unde D tanta in editis diversitas suam traxerit originem, ex una nempe codicum, quibus usi sunt editores, varietate. Hanc vero diversis ex causis repetendam arbitramur: partim ex nimium scrupulosa scriptorum diligentia, qua permoti, quæ prius exararant, identitèr retractarunt et emendatiora magis magisque reddere allaborarunt, quod Oefelii et Urstisii de Bernoldi codice judicium est, quo ipso priora ex his apographa a posterioribus et ipso fonte jam correcto discrepare debuerunt; partim quod eruditi qui chronicis his utebantur, ad proprium usum vel aliorum notitiam plura illis adjecerint aut immutarint; quod Basnagius in præfatione ad suum Cani-

sium sentit: partim denique et potissimum quod descriptores variis in locis existentes, factis generalibus, aut quæ sibi magis arridebant, retentis aut contractis, et omissis particularibus, aliena loca seu regiones spectantibus, eorum loco inseruerint illa quæ provinciis ubi scribebant magis propria videbantur; cujus rei exemplum vel solus Bernoldus cum Hermanno collatus luculentissimum præbet. Atque hinc dum alii vel ex propria notitia nonnulla suis exemplaribus apposuerunt, vel ut scriptum suum auferent, ex diversorum chronicis plura adparant, nova quasi compilatio chronica prodire debuit, uni tamen eidemque sæpe auctori ascripta, ut supra in Murensi codice observavimus.

Auxere malum et confusionem editores, aut sæpius amanuenses, qui quæcunque in suis codicibus uade- cunque demum assuta legebant, notas etiam marginales, et quascunque interpolationes, ac si primi auctoris forent cujus præferabant, nullo aut parvo habito delectu, nulla adhibita sobria crisi, sub ejus nomine vulgarunt, de mole potius quam de veritate et sinceritate solliciti; quod sinistram fatum Hermanno nostro præcipue obtigit. Ast cui demum hono hæc omnia? Nempe ut frustra Hermannus in Hermanno queratur, et genuinus a spurio discerni minime possit, ac, quod historiæ patriæ haud parum officit, in varios errores inducantur aut perturbentur saltem sagacissimi alias ejusdem investigatores. Id supra in Mabillonio et Bollandianis hagiographis testatum dedimus, aliudque exemplum in Hartmanni Annalibus Eremitarum habemus, quem interpolationes Canisianæ editionis ad an. 947 de Thietlando abbate, et ad an. 949: *Gregorius II Pater*, etc., mire torquebant, cum tamen in Augiensi legatur: *Gregorius sanctus Pater*.

Sed satis jam de factis hucusque Hermanni Chronici editionibus æque ac mss. codicibus actum, unde simul novæ editionis ex genuino codice adornandæ necessitas patet, de qua jam pluribus dicendum.

§ III. — Novæ editionis consilium et fontes.

XVIII. Hic vero imprimis mirari subit cur nullus eorum qui Hermannum sibi vulgandum sumpserunt, de Augiensi primario fonte cogitarit, sed omnes derivatis duntaxat ex eo rivulis fuerint contenti, qui quo longius a sua scaturigine abeunt, eo amplius alieno eoque subinde lutulento affluxu excrescunt. Primus hac in re eruditorum votis, pro indefesso suo in patriam historiam studio, deferre in se suscepit cl. P. Mauritius Van der Meer de Hochenbaum Rhenaugiensis monasterii polyhistor solertissimus, qui plura jam eum in finem subsidia paraverat. Cum autem a pluribus jam annis in eo esset cels. Martinus Gerbertus, S. Blasii princeps abbas, ut excussis undique scriniis litterariis nova Bernoldi nostri, seu Bertholdi vulgo Constantiensis presbyteri Operum, et maxime Chronici illius editio adornaretur, etiam Hermannum continuatori suo præmittendum nobis concessit idem humanissimus P.

Mauritius, aliis insuper laboribus ab illo edendo nonnihil præpeditus. Opportune id quidem accidit, ut simul et Hermannus ex codice Augiensi, cen primævo quasi nativitatibus suæ solo, ac Bernoldus ejusdem epitomator ac continuator ex ipsius autographo Monacensi amico quodam nexu conjuncti in lucem denuo prodire possent. De quo ultimo cum in superioribus plura jam dixerimus, restat ut de priori nonnulla hic disseramus, quantum quidem ex diligentibus ejusdem perlustratione deprehendere licuit.

Est vero hic ipse Augiensis codex membranaceus in folio, ut vocant, minore, nitido et eleganti characteribus exaratus, qui omnino sæculum XI et ætatem Hermannii refert. Hunc quidem sunt qui manu ipsius Hermannii scriptum existiment; dubium tamen de eo haud leve movent imprimis multa calami sphalmata, et orthographia passim neglecta, tum eadem nomina propria alio atque alio modo sæpe expressa, ac vel maxime voces inepte sæpius conjunctæ aut divisæ: quæ omnia e perito Hermannii calamo fluxisse ægre quis sibi persuadeat. Nobis certe id admodum verosimile videtur, codicem quidem sive ex schedis sive ex ipso Hermannii autographo, si unquam exstitit, fuisse desumptum; id enim satis innunt illa: *Ego Hermannus natus sum*, et quæ alia de seipso narrat: non tamen ex visu, sed ex auditu descriptum, dictante scilicet alio, pro more in cœnobiis tunc recepto, ut, ob codicum raritatem et monachorum, numerum unus dictando præiret, pluresque amanuenses plura simul hoc modo apographa conficerent. Cumque inter tot scribas nonnulli imperitiores haud dubie numerarentur, multa ab illis male intellecta perperam quoque notari pronum fuit. Unde etiam originem petendam esse judicamus tot mendorum quæ scriptorum illorum incuria aut imperitia codices primum ac demum editiones quoque contaminarunt, cum cuncta in codicibus contenta religiose sibi retinenda esse duxerint eorum editores.

Accedit in Hermannio alia ratio, haud satis interrim observata. Dum enim Bertholdus Hermannii discipulus in eius Vita nunc *libellum Chronicorum* a magistro suo undique collectum dicat, is ipse ex ejus tabulis, non autem Hermannus illum conscripsisse videtur. Neque Hermannio tantopere contracto, ut *vix digitis litidem dissolutis* novi aliquid scriptitare posset, elegans adeo codicis istius character tribui potest; unde de existentia alicujus Hermannii autographi, excepto illo a discipulo ejus exarato, dubitare quis merito possit.

XIX. Præter indicata vero superius codicis hujus menda, interpolationibus quoque minime caret, a diversis diverso tempore et locis insertis, idque partim in marginibus, partim in spatiis, quæ sive ad annos facto aliquo haud notatos, aut inter annum et annum duarum plerumque aut plurimum linearum vacua relinquuntur, a diversâ tamen manu seu characteribus facile cognoscendis. Has vero dum ab editionis nostræ contextu abesse volumus, insi-

gniores, præter superius notatas, pro notitia historica hic separatim adjicere visum est.

An. 838, erasis quæ primæva manu scripta erant, alia sæc. XIV substituit: *Sanctus Meginradus venit ad locum Augiensem.*

An. 861, ad eundem Meginradum in margine recentius notatur: *Sanctus Meginradus patronus noster, comes de Sulgen, filius comitis de Sulgen.*

An. 871, post Salomon episcopus obiit, ad oram marginis sæc. XIV additur: *Cui Pateon successit, præfuit annis III; de quo eodem modo ad an. 875 in margine inferiore: Constantiæ Patecho episcopus obiit anno 875 pro quo Gebhardus annis X præfuit.*

An. 911, post ducatum invasit, recens sæc. XV in margine additur: *Burckard ipse fuit comes de Verdingen.*

Post an. 924, inferius quædam inseruntur de campanis an. 1393 Augiæ fusis; quorsum adeo codex iste ex Fabaria reversus tum erat.

An. 934, ad Eberhardus, etc., in margine sæc. XIV *sanctus Eberhardus Pater noster*; quod indicio est reliqua in textu non esse interpolata.

An. 941, in vacuo anni istius hiato hæc quoad tempus falsa ponuntur: *Nota quod dux Lutpoldus Austriæ occisus fuit cum multis militibus anno ab incarnatione Domini [MCCC] LXXXV, quarto Kal. Junii, et fecerunt civitates silvestres, quæ dicuntur Walstet: postea anno LXXXVIII multæ gentes volebant destruxisse illam provinciam, quæ dicitur Glarus, et venerunt per fortus; postea illi Glarenses venerunt cum octoginta viris, et occiserunt bene trecentos, qui turpiter dederunt fugam.* Hæc non leguntur in Einsidlensi, bene vero primæva manu in Augustano. Quis autem ferat a Canisio suæ editioni ad an. 941 fuisse inserta?

An. 945 sæc. XIII vel XIV additur: *Thietlandus Pater venit* (Canisius misere *Tiellandus Patuen.*) *primus abbas hujus loci*; et in margine: *Tiethlandus abbas monasterii Heremitarum, qui fecit glossam super Epistolas sancti Pauli.* Quod Canisius ad an. 947 in sua editione habet, uti et illa quæ in Augiensi an. 947 in inferiore folii parte notantur, et ne quidem in Einsidlensi codice reperitur: *Nota anno ab incarnatione Domini 1390 proxima quarta feria post Nativitatem Domini fuerunt fulgura et tonitrua circa mediam noctem; ubi insuper male legit tetra pro circa.* Proh! qualem Hermannii editorem, qui talia ejus Chronico inspergere audeat! Sed necdum finis.

An. 949, manu sæc. XIII vel seq., *Gregorius sanctus Pater ac nobilissimus venit*, ad Einsidlen scilicet. Ubi Canisius rursus vel contra proprii codicis Augustani fidem habet: *Gregorius II Pater.*

An. 950, eadem priore manu, *Vigilius scriptor obiit*, quod in reliquis codicibus plane deest.

An. 955, ad Reginaldum in margine sæc. XV notatur *de Helfenstein.*

An. 960, ex sæc. XIII circ., *Gregorius abbas effi-*

ciur, in Einsidlen nempe, Canisianæ editioni insertum.

An 971, Adalberoni ad oram sæc. xv ascribitur *von Helfenstein*.

An. 972, textui alia sed fere coæva manu additur: *Ratisbonæ S. Wolfgangus episcopus factus est*; et alia recentiore sæc. xv: *Hic comes de Pfulingen natus: nobilis de Ridenfels prope Schwebeswerd natus; et in inferiore margine: matre a Veringen*.

An. 973, manu sæc. xv aut seq. additur: *Nota: ille Burghardus fuit fundator monasterii montis Duelli; deinde anno 1005 illud monasterium a divo Hainrico Rom. imperatore ad Stain nuncupatum translatum est*. Vid. infra Chronicon Petershusanum.

An. 979, ad *Gebehardum*, sæc. xv ad oram notatur, *comes de Zeringen*: falso, cum fuerit *de Brengens*.

An. 987, m. sæc. xiii, *Ecclesia cellæ S. Meginradi aucta est*. In reliquis codicibus inde desumptis hæc a prima manu sunt, uti et illa an. 996: *Gregorius sanctus abbas obiit*, quibus in Einsidlensi recentior manus adjecit *scilicet monasterii Heremitarum*.

An. 997, post *filias reliquit* manu sæc. xv ad oram *una Gisela*.

An. 1008, ad *Augiense* cœnobium sæc. xiv notatur: *Annus retributionis nequam abbatis venit*, Iammonis scilicet tunc depositi, quod etiam in Einsidlensi a prima manu habetur.

An. 1009, Ad *Wolferadum Hermannii patrem* in margine sæc. xv *comes de Veringen*; ubi rursus nescio quid commentus est Canisius, pro *Piligrini et Berthradæ filiam* legens *Piligrim et Bernhardi filiam*; qui item anno sequente loco *paternus avus meus Clemens* intolerando errore ponit *paternus avus in censibus clemens*.

An. 1051, ad marginem ex sæc. xiii, *primi lapides ecclesiæ cellæ S. Meginradi vi Idus Maii positi sunt*. In cæteris codicibus primæva manu exarata Canisius detruncata exhibet.

An. 1032, manu sæc. xv, ad *Bertham* notatur *de Helfenstein nata*. Ibidem in margine sæc. xiv additur: *Warmannus episcopus Constantiensis, quondam monachus hujus loci, Eremitani scilicet, quamvis Einsidlenses inter et Augienses de eo adhuc lis sit*. Lacunam quæ hoc anno in Augiensi transumptisque inde codicibus observatur, ex Bernoldo Monacensi supplevimus.

An. 1034, ab Augiensi aberrat Augustanus et Canisius, qui pro *Brun patruelis imperatoris, filius scilicet ex Mathilde*, legunt: *Brun patruelis imperatoris filius filiaque*; et mox postea: *Episcopatum die Paschæ accepit apud sanctum eiam. Theobaldo, etc. pro: accepit. Apud sanctum Gallum etiam Theobaldo, etc.*

An. 1039, manu sæc. xiii ascriptum: *Ecclesia cellæ S. Meginradi in Idus Octobris dedicatur, et reliquiæ corporis S. Meginradi ab Augiensibus hactenus retentæ redditæ sunt*. Ita etiam in Einsidlensi primæva manu; in Augiensi tamen vox ab studiose crasa est,

quod controversiam indicat jam tum inter utrumque cœnobium motam de possessione corporis S. Meginradi. Similia ex Augustano profert Canisius in fine sic depravata et mutilata: *Et reliquiæ corpus S. Meginradi*. Plura deprædicatæ alias hujus editionis errorum monstra producere nimis molis foret; sed vel hæc pauca abunde sufficiunt, ut de ejus pretio sincerum quis judicium ferre possit.

Additamenta vero ista, quantum quidem Einsidlense monasterium concernunt, Augiensi codici pleraque inserta fuere sæc. xiv, quo ibidem asserbatur, prout prodit tam character multo recentior, et fere semper idem, quam nomen loci sæpius onissum: quod Hermannus genuinus semper exprimit, etiam ubi de ipsa Augia, in qua scribebat, agit. Alia ratio est de iis quæ ibidem ad an. 948 et 954 de divina consecratione capellæ B. V. facta et confirmata leguntur, non in margine, sed in ipso contextu. Hæc enim majorem ætatem præferunt, nec adeo a primæva codicis manu discrepant. Character ad similitudinem reliqui textus efformatus est, ut illo tamen aliquantulum compressor appareat, ac nullum insuper spatium inter utrumque annum, prout alias plerumque observatur, vacuum relinquat. Atramentum quoque nonnihil recentius magisque nigrum est. Nec vero inde interpolationem certo evincere audemus; quæ si etiam foret, satis antiqua et codici vix non coæva esset. Idem judicium ferendum censemus de iis quæ ad an. 931 et 958 notantur de Eberhardo: quæ ideo suis locis intacta reliquimus; non item ad an. 949, 960 et 996 de Gregorio abbate, quæ etsi antiqui nonnihil characteris, interpolationem tamen sapiunt, quod ibi nomen loci, seu cella Meginradi expressum haud sit, quæ omnia scriptori Einsidlensi tribuenda videntur, uti illa quibus illud additur, adhuc in Augia ascripta censemus, nisi recentior character aliud prodatur.

XX. Initium ducit Augiensis codex a Nativitate Domini absque ulteriore titulo, nisi qui a manu sæculi xiv additus est, prout illum in nostra editione notavimus. Pertingit autem continuata serie usque ad an. 1051, quo desinit; non quod Hermannus ibi finem scribendi fecerit, sed quia tunc ipse codex, rescissis aliquot foliis quibus anni posteriores continebantur, mancus est: qui idem defectus in descriptis quoque exinde Einsidlensi et Augustano codicibus habetur; unde sinistrum hoc fatum Augiensi codici saltem jam sæculo xiv obtigisse necesse est, quo illi ex eo fuere transumpti. Dolendum id erat, nisi ex Murensi et Engelbergensi mss., qui jam ab annis prioribus cum Augiensi concordarunt, suppleri potuisset hæc trium annorum lacuna usque ad an. 1054, quousque nempe perductum est Hermannii chronicon, uti Bertholdus, ejus discipulus, in Vita superius data testatur, quocum etiam faciunt codices Bernoldi et Murensis ad annum 378.

Etsi vero Murensis deficiente Augiensi per annos 1052, 1053 et 1054 decurrat, istis tamen tribus an-

nis ab edito Urstisii nonnihil discrepat. Utrumque A igitur edendum censuimus, dubii utra genuina sit Hermanni-lectio; maxime cum post an. 1052 finem habeat San-Georgianus Urstisii codex, quocum etiam tunc Bernoldo finem imponimus, illum ab anno 1055 in tom. II prosecuturi.

XXI. Neque vero exinde firmatur Gundlingii et Vos- sii (*De hist. lat.* l. II, c. 44, § 19) conjectura, Herman- num suum Chronicon duntaxat ad an. 1053 perdu- xisse, eo quod Bertholdus Constantiensis jam ab illo anno continuationem suam fuerit exorsus. Facit id quidem Urstisius in sua editione; at in autographo Bernoldus tam priora quam posteriora illo anno 1053 una serie narrare pergit, nulla facta alicujus conti- nationis mentione, quæ adeo a quo anno incipienda sit, determinari hinc nequit; de quo suo loco plura. B Hermanni vero adhuc esse annum 1053, ipse prodit scribens: *Werinharius frater meus*, quod saltem Urstisius habet.

Enormius autem aberravit Trithemius, qui (*Annal. Hirsau.* tom. I) obitum Hermanni jam ad an. 1043 censuignat. Falluntur et illi qui sibi persuadent, quæ n illo Chronico ab anno 1040 sequuntur, ab alio scriptore fuisse addita, utpote fusius exarata; quasi vero gesta tempori quo scribebat viciniora eum melius sibi cognita prolixiore quoque calamo descri- bere haud potuerit. Imo illius temporis gesta ipsum magis scriptorem produunt, quo primum clericus seu monachus in Augia factus est circa annum trice- simum ætatis, ut testis est Vitæ scriptor; unde et ad- huc matris suæ Hiltrudis epitaphium scripsit ad an- num 1052, ut cætera jam allata testimonia taceamus. Id unum modo superesse posset dubium num annus 1054, ad quem Chronicon suum perduxisse scribitur, in hunc calculum computandus veniat, an ab eo sit excludendus, partim ob codices qui contrarium suade- re videntur, de quibus tamen mox diximus, partim quod miracula Leonis IX papæ, eodem anno, die 19 Aprilis, defuncti, vix pervenire potuerint in noti- tiam Hermanni post quinque menses et longam ægri- tudinem defuncti, ut ea ipse adhuc scribere potuerit. Ex quo autem illud tantum forte quis conjiciat, priora hujus anni 1054 gesta ab Hermanno adnotata, ab ejus discipulo postea fuisse suppleta, ut tamen integer is annus Hermanno tribueretur: id quod disertis verbis facit Murensis codex, quem nobis hac in re sequen- dum censuimus.

XXII. Discimus porro ex dictis quo tempore Chro- nicon suum exorsus sit Hermannus quoque illud termi- narit. Unde Veteris Testamenti Chronicon, eidem in cæteris codicibus, excepto Augiensi, præmissum, non ipsi, sed ejus descriptoribus tribuendum est, qui pro mediæ ætatis genio chronica se scribere posse nequa- quam putarunt, nisi venerabile Bedæ nomen, ejus, ut De sex mundi ætatibus librum illis præfigerent, forte ut codicum raritati consulerent. Quod etsi scriptori- bus, nequam tamen eorum editoribus ignoscen- dum arbitramur, qui toties recoctum Bedæ Chroni- con identidem publico sine causa obtulerunt.

XXIII. Id vero speciale habet codex Augiensis, quod facta quæ narrat non juxta annos regiminis imperatorum aut regum supputet, uti cæteris codici- bus et Monacensi quoque familiare est. Quo ipso id facile contigit ut, dum unus primum cujusdam regis annum ab obitu prædecessoris, alter demum ab anno sequente numeravit, in ipsius regiminis annis sibi haud constarent, adeoque et in assignandis cui- libet anno gestis et temporum computo a se invicem discreparent. Hermannus autem res cum incarna- tionis Dominicæ annis copulare aggressus est. *Verum*, ut notat Bouquet, tom. III *Script. rer. Franc.*, p. 519, *infelici conatu, saltem quantum attinet ad res quæ sub prima regum Francorum stirpe gestæ sunt; imo sæpe alibi quoque, inductus utique ab auctori- bus antiquioribus quos secutus est. Quod autem ad- dit idem Bouquet: Veros annos, quoad ejus fieri po- tuerit, adnotabimus, nullo habito respectu ad annos ab Hermanno notatos, quos tamen cuique articulo præ- mitimus, nostrum quoque ex parte facimus in hac editione, ut scilicet, ordine Hermanni retento, genui- num cujuslibet facti tempus alio caractere subjiciamus, quantum quidem ex recentioribus et accu- ratoribus chronologis statuere licuit.*

Hos inter imprimis numeramus P. Stephanum Clement, insigne congregationis Benedictino-Mau- rianæ in Gallia decus, qui in præstantissimo opere *l'Art de vérifier les dates*, tertiis typis Parisiis an. 1783 seqq. tribus hucusque tomis majoribus excuso et aucto, exacte, si quis alius, temporum seriem C digessit, cui tamen æque ac nobis nonnunquam ab aliis accini possit: *Quandoque bonus dormitat Homerus.*

Qui celebratissimos hucusque chronologos Scali- gerum, Petavium, Calmetum aliosque evoluerunt, oppido noverint quantæ vel nunc operæ et difficul- tatis sit ordinatam semper curatamque temporum rationem inire. Tanto magis indulgendum est mediæ ævi scriptoribus, si in supputandis subinde aberraverint, rebus enarrandis sæpe magis quam dis- cutiendæ chronologiæ intenti, unde, ne flum narrationis abrumperent, plurium simul annorum gesta in unum congesserunt. Adde quod unus idem- que auctor etiam ex antiquis in statuenda chronologia sibi semper haud constet, quod vel ex Eusebio liquet, qui aliter in Chronico, aliter in Historia tempora digessit: quanto minus inter tot tamque diversos auctores exacta semper concordia expectanda est? Quod præcipue in Hermanno nostro evenit, qui Chronicon suum ex diversis adeo scriptoribus col- legit.

Accedit alia tam diversæ temporum supputationis ratio ex negligentia seu imperitia amanuensium, qui sæpe annum aut prænotare neglexerunt, aut loco incongruo adnotarunt; quo ipso plura diversorum temporum facta ad unum annum conjunguntur, vel ejusdem anni in plures dispertiuntur, unde error semel admissus plures deinceps annos pervagatur, uti in nostro Chronico haud una vice advertimus. Id enim tam in Bernoldi quam in Hermanni codicibus

sæpius evenisse eorum collatio monstrabit, et amplius ex Canisiana editione evincitur, quæ, etsi ex codice ab Augiensi descripto adornata sit, in adnotandis tamen annis sæpius ab eo discordat. Cum igitur discrepantias illas conciliare ac genuinum calculum a scriptoribus depravatam restituere difficillimum fuisset, ne dicam impossibile, consultius annos, prout in codicibus nostris habentur, retinendos, quam temere mutandos esse duximus, ut tamen errorem, ubi manifestus est, notare haud omitamus.

Id denique semel monuisse sufficiat, Hermannum peræque ac cæteros ejus temporis Germaniæ chronographos anni initium non a prima Januarii die, sed a præcedentis Dominicæ Nativitatis festo repetere, unde sæpe contingit ut res circa Natale Domini gestæ modo ad præcedentem, modo ad subsequentem annum referantur, uti Caroli Magni imperatoris coronatio tunc facta ad annum 800, nunc ad annum 801 refertur.

XXIV. Chronica porro non ex proprio auctorum ingenio, sed ex priorum scriptorum testimonio concinnari posse, res ipsa loquitur. Id unum hic refert quo fonte bibatur, et qua fide res gestæ enarrantur. De Hermanno Vitæ ejus scriptor testatur quod *libellum Chronicorum undecunque laboriosa diligentia collegerit*. Fontes illos, præcipuos saltem, Monacensis Bernoldi codex his verbis indicat: *Insunt auctores Chronicorum Eusebius, Hieronymus, Prosper, Dionysius, Jordanes, Beda*. Unde etiam caute per decursum adnotatur quo anno quisque illorum Chronicon suum absolverit. Præter hos vero plures adhuc esse unde sua deprompsit Hermannus, tam inferius quam in Chronico suis quosque locis adnotatos videbitur. De præcipuis nunc pauca. Primus est Eusebius Cæsariensis, scilicet ejus Chronicon a Christo nato usque ad annum 527, unde illud Latine a se redditum prosecutus est S. Hieronymus usque ad annum 379, uti habetur in Scaligeri Thesaurio temporum, ed. Lugd. Bat. an. 1606. Nec vero illud simpliciter descripsit Hermannus, sed potiora tantum quæ sibi videbantur excerpsit, ac nonnulla subinde alia ex Bedæ præ primis Chronico, inseruit. Eusebii tamen chronologia sæpius hic alterata est, et uno alterove anno sive promotâ sive postposita; qua de re legendus Petavius De doctrina temporum, l. ix, cap. 1. Præter Chronicon Eusebii, illius quoque Historiam ecclesiasticam Hermanno inserviisse pluribus ex locis liquet. Prodiit ex recensione Henr. Valesii Augustæ Taurinorum an. 1746.

Alter est Prosper Aquitanus, qui Chronicon ab anno 379, quo desit Hieronymus, usque ad annum 455 perduxit. Habetur id in eodem Scaligero, et apud du Chesne Script. Franc., tom. I, p. 196, nec non in Grævii Thesaurio Antiq. Roman., tom. XI, p. 312, maxime in Prosperi Operibus, edit. Venet. an. 1744.

Continuatorem is habuit usque ad annum 565 Victorem episcopum Tununensem in Africa, qui

A una cum continuatione Joannis Biclariensis abbatis usque 590 exstat in eodem Scaligero. Item Marius Aventicensis seu Lausannensis episcopus ab anno 455 usque 591 apud du Chesne l. c. p. 210 et in P. Bouquet novissima Collectione Scriptorum Francicorum, tom. II, p. 42.

Ad Hieronymi continuatores quoque spectat Idacius Lemicensis in Gallæcia episcopus, cujus Chronicon ab anno 379 usque 467 locis citatis continetur. Item Marcellinus comes Illyrici, ab an. 379 usque 566 in Scaligero et Bouquet. Nec prætereundus Cassiodorus, cujus Chronicon usque ad annum 519 legitur inter ejus Opera, tom. II, p. 354, edit. Venet. an. 1729. Exstant hi fere omnes etiam in nova chronicorum editione Patav. an. 1787 a Roncallio adornata.

B Quibus quidem cunctis usum fuisse Hermannum haud semel notavimus, præ primis autem Marcellino, ex quo integra commata ad verbum Chronico suo inseruit.

Tertius in Bernoldo memoratur Dionysius cognomento *Exiguus*, qui annos a Nativitate Christi computare cœpit æræ vulgatæ auctor, ordiens cyclum suum paschalem ab anno 551. Scripsit etiam an. 527 codicem canonum ecclesiasticorum e Græco in Latinum translatus, qui habetur in Justelli Bibliotheca Juris canonici, tom. I, p. 97. Chronicon autem scripsisse non reperio, nec ipse Hermannus aliud nisi ejus Cyclum notat.

C Quartus est Jordanes, aliis Jornandes, episcopus, ut volunt, Ravennatensis, qui scripsit De regorum ac temporum successione usque ad an. 560; itemque Historiam de Gothorum origine usque ad annum 540. Quæ opera exstant in Muratorii Scriptori us Rerum Italicarum, tom. I, p. 187 et 202.

Beda denique Venerabilis præter opus De seculi ætatibus usque ad annum nati Christi 624 (Opp. t. II) scripsit et Historiam ecclesiasticam gentis Anglorum (Opp. t. III) sub cujus nomine habetur quoque breve Chronicon usque ad an. 810 apud du Chesne l. c., tom. III, p. 125.

Neque tamen omnes scriptores indicavit Bernoldus unde depromptum est Hermanni Chronicon. Alios enim adhuc deteximus, quorum opera est usus. Ex his sequentes potissimum notamus.

Gregorii Turonensis Historia Francica, quam ab anno 458 usque ad annum 591 excurrentem Parisiis an. 1609 edidit Theodoricus Ruinart; cui subjecit ejus epitomen per Fredegarium Scolasticum factam, hujusque et aliorum continuationes usque ad annum 768, quæ omnia in Bouqueti quoque citata Collectione, tom. II, p. 74 seqq., habentur, temporum tamen ratione aliter nonnihil subducta.

Isidori Hispalensis Chronicon usque ad annum 626 exstat inter ejus opera, tom. I edit. Madrit. an. 1778.

Procopii Cæsariensis Historia De bello Gothico ab anno 489 usque 552 habetur in Muratorii Scriptoribus Rer. Ital., tom. I, p. 143, uti et Pauli Diaconi libri vi De gestis Longobardorum ab an. 568 usque

714, l. c., p. 596, et quæ sub ejus nomine circumfertur Historia Miscella usque ad annum 813, *ibid.* pag. 4.

Anastasius S. R. E. Bibliothecarius sæculo ix Vitæ Romanorum pontificum scripsisse creditur, quæ sæpius quidem, optime tamen Romæ an. 1718 a Franc. Bianchini editæ prodierunt.

Hepidanni San-Gallensis monachi Annales ab anno 709 usque 1041, si non inter fontes, certe inter subsidia Hermanni connumerandi videntur, cum proxime ad ejus tempora et locorum viciniam accedant, etsi hunc Hepidannus supervixerit. Hos exhibet du Chesne tom. III et Goldstus l. 1 Scriptorum rer. Alemannicarum, cum aliis ejusdem monasterii scriptoribus qui pro Hermanno illustrando seu confirmando faciunt.

Principem vero Hermanniani Chronici fontem ab anno 614 usque ad an. 900 facile constituunt Annales Fuldenses, ab anonymo eorum scriptore Fuldensi monacho ita nuncupati; quos ipse presso pede sequitur, et mutato interdum stylo contrahit. Atque ubi isti deficiunt aut desinunt, brevior quoque rursus incipit esse Hermannus, et Reginonis continuatorem usque ad an. 972 passim ita exprimit, ut dubium vix non suboriri possit an non sub hoc continuatore ipse Hermannus lateat; pleraque enim particularia viciniam nostram diocæsimque Constantiensem concernunt.

Quod ipsum etiam fecit Hermannus, ubi Annales Fuldenses excerpit, quibus seriem Romanorum pontificum et Constantiensium episcoporum, nec non Augiensium et San-Gallensium abbatum aut de sua aut aliunde haustum addidit. Ediderunt hosce Annales Freherus, Pitthæus, du Chesne, et omnium optime P. Martinus Bouquet in sæpe laudata Collectione per partes, tom. II, V, VI et VII, ubi etiam depravatam sæpe chronologiam emendavit.

§ IV. — *Novæ editionis ratio.*

XXV. Ex his jam satis patere arbitramur novæ a nobis susceptæ editionis rationem. Hanc ex Augiensi codice, si non Hermanni ipsius autographo (quod, deficientē aliquo ejus operum propria illius manu descripto, unde de characterum similitudine judicari posset, affirmare haud licet), primario saltem et omnium, quod hucusque detectum sit, antiquissimo apographo, ac, quod caput est, hucusque inedito, adornandam suscepimus, aliorum quoque cœvorum fere codicum suffulti subsidio.

Hunc quidem primum fundamenti loco posuimus, resectis inde quibuslibet additionibus sive interpolationibus a posteriore manu indubitato factis, retentis duntaxat illis quæ dubiæ adhuc sunt, de quibus jam superius actum. Cuilibet anno seu facto, quoad ejus fieri licuit, addimus fontes unde Hermannus hausisse deprehendi potuit. Eum in superiore pagina verbis CODEX AUGIENSIS indicamus. Huic alio caractere subjicimus Hermanni compendium ex autographo Monacensi codice Bernoldi ejus nomine prenotatum, quod quasi lectionum varian-

tiæ loco inservire possit: In quo insuper anni omissi aut idem habent quod Augiensis, aut ut plurimum vacui sunt. Cæteros vero mss. codices supra indicatos notandos haud censuimus, quod partim innumeris interpolationibus seateant, partim cum illis quos edimus in præcipuis saltem convenient. Solum ad ultimum Hermanni decennium, quo cum Augiensi concordant, aut mancum suppleant, Gottwicensem et Murensem codices primis suis litteris notamus.

Chronologiam porro in codicibus observatam ex supra jam dictis intactam ubique servamus, subnotato, sicubi certo aberraverit, genuino gestorum anno. Orthographiam vero, in nominibus præcipue propriis, nostro tempori congruam adoptavimus, non illam in variis codicibus tantopere diversam, et ex scriptorum sæpe imperitorum genia profectam, ne lectoribus fastidium ex tot solæcismis textui aliæ inserendis, ac dein per subjunctas variantes corrigendis ingeramus. Quæ ipsa quoque ratio est quod variationes in hucusque editis occurrentes omiserimus, quippe quæ lectores aut gravant aut impediunt, ac insuper libri molem frustra adaugent: editis siquidem exemplaribus instructi, eas ex collata nostra editione facile detegent; qui autem illis destituuntur, earum jacturam haud gravate ferent, quos genuina factorum narratio ex puro fonte magis juvabit quam lectionum tantopere discrepantium, et errorum sæpe ex variis editionibus accumulata farrago. Cunctis his demum notæ subiinde ad calcem adduntur, ubi eis sive ad corrigendum sive ad illustrandum Hermannum opus fuerit, eæque potissimum strictæ duntaxat, ne observationibus textum nimis augendo non tam alterius Chronicon edere quam novum ex variis condere videamur. Utiles tantum esse nostra hac editione optamus, quod quidem si obtinuerimus, et nostris et eruditorum votis factum erit satis.

§ V. — *De Bertholdo, Hermanni continuatore et discipulo.*

XXVI. Hic jam de ipso Hermanno Chronici auctore pluribus disserendum foret, quod tamen, ne eadem sæpe repetere necesse sit, ad Vitam ejus differenda censemus, quam supra dedimus, a Bertholdo illius discipulo et primo continuatore descriptam, cujus etiam continuatio ab anno 1054 usque 1066 in editis immediate subjicitur Hermanno, omissa tamen ejus Vita, cujus loco parvum elogium ponitur. Solus Urstisius, finito Hermanni Chronico post annum 1054, in sua editione sequentem continuationem distinguit, in eo tamen deceptus quod eam subdubitando tribuat Bertholdo Constantiensi, cujus tamen mox ab initio diversum Chronicon addidit tom. I Scriptor. German., p. 539. Ast miramur viri alias sat perspicaci hoc subrepre potuisse ut, cum duas adeo inter se diversas continuationes præ manibus habuerit, eundem tamen utriusque auctorem vel dubitando existimaverit. Auctores vero fuisse diversos præterquam quod alia fere quilibet facta usque ad an. 1066 enarrat, vel id unum extra omnia

dicium ponit quod prior ad an. 1061 Alexandrum II A papam sedis apostolicæ usurpatorem nominet, Honorium vero seu Cadolam ceu legitimum papam habeat. Haud tamen inde Bertholdum hunc schismaticis accensemus, quippe qui ex fama rei tunc in vicina sibi Basilea et suo tempore gestæ scripserit, alterius sane mentis futurus si continuationem suam usque ad annum 1067 produxisset, quo Alexander legitimus papa in synodo Mantuana agnitus est. Quod ipsum manifesto argumento est quod anno 1066 scribere desierit hic Bertholdus, cum perperam prius scripta emendare amplius haud poterit.

Bernoldo autem, etsi eodem tempore, posterius tamen scribenti, rei veritas ex eventu magis patuit; unde etiam eundem Alexandrum tanquam verum pontificem dilaudat, seque per totum Chronici sui seriem juratum schismaticorum hostem declarat. Quis vero sanus tam diversarum partium studium uni eidemque auctori ascribat? Equidem Bertholdo primam illam et brevioram continuationem tribuit Murensis codex, ita ad calcem Hermanni an. 1054 scribens: *Hucusque chronica Hermanni. Abhinc Bertholdus.* Quis vero iste? Haud certe alius ac ille ex quo vitam Hermanni cum dicta breviori ejus continuatione subjungit, et unde præter cæteros sua hausisse ad annum 741 fatetur codicis illius scriptor, Bertholdus scilicet, Hermanni discipulus; quem ibidem a Bertholdo, S. Blasii presbytero, fusionis scilicet continuationis auctore, nominatim distinguit, quos vero ambos cæteri scriptores hucusque in unum Bertholdum Constantiensem presbyterum perperam conflarunt, vel ex solis mox dictis contrarium edocendi, præter ea quibus idipsum ad Bertholdum tom. II pluribus declarabitur.

Eundem quoque Bertholdum satis aperte indicat Anonymus Mellicensis De script. eccles. c. 92 (*MIRÆI Biblioth. eccles.*, p. 155) ita scribens: *Bertholdus, qui ejusdem (Hermanni) auditor et discipulus existit, vitam magistri et Chronicam scribit*, unde etiam vitam illius scriptor innotescit, cujus nomen in illa haud legitur. vitam porro illam Murensis codex subjungit mox post verba: *Abhinc Bertholdus*, quæ etiam in Gottwicensi habetur; quam in dictis codicibus mox excipiunt quæ in Urstisio sub continuationis nomine post Hermannum sequuntur, atque eadem ferme sunt, nisi quod quædam subinde ex altera quoque Bernoldi continuatione inserantur; quæ ambæ ibidem in unam confunduntur, prout inter alia exinde quoque apparet quod illorum codicum scriptores ad annum 1061 Alexandro II papæ faveant, adeoque Bernoldum in eo, non Bertholdum sequantur.

XXVII. Ex iis autem quæ in ista Vita de seipso narrat Bertholdus, monachus Augiensis fuisse facie conficitur, Hermannò præ cæteris familiaris; quem insuper in extremo morbo assiduam sibi adiutorem assistere voluit, eique moriturus tabulas suas consignavit, ut *quæcumque adhuc scribenda restant in eis*, diligenter emendet, et scripta aliis commendet; quæ fortassis continuandi illius Chronici occasio fuit. Dum vero Hermannum magistrum suum vocat, non de magistro puerorum, sed virorum in altioribus disciplinis, quibus præfulgebat Hermannus, erudientiorum intelligendus est. Virum certe, non juvenem Bertholdum arguunt, quæ mox memoravimus. Nec adhuc juvenem illum prodit quod Hermannus librum suum *De mensura astrolabii* apud Pez, *Thes. Anecd.*, tom. III, p. II, p. 95, eidem inscripserit, quemque ejus potissimum instantia motus composuit. Et quidem ex illis jam tum presbyter fuisse videri posset, siquidem talis unquam fuerit, cum presbyteri titulum eidem nec Mellicensis Anonymus, nec citati codices, nec ipse Hermannus tribuant, prout tamen Bernoldo faciunt. Quæ hic alii comminiscuntur, infra ad Bernoldum examinantur.

XXVIII. Quousque vero continuationem suam perduxerit Bertholdus iste, ex codicibus certo statui haud potest. Qui unicum Hermanni continuatorem agnoscunt, illud ad annum 1100 deductum fateri debent, ut ut inter alia obitus ejus in Bernoldi Chronico ad annum 1088 memoratus illis adversetur; hunc enim ipsum esse judicamus, de quo ille l. c.: *Bertholdus, doctor egregius, in sacris literis apprime eruditus, in senectute bona plenus dierum, migravit ad Dominum IV Idus Martii*; quæ cum superioribus dictis optime convenire videntur. Editi, quoscumque habemus, ultra annum 1066 haud progrediuntur; ac post illum annum codices nostri cum altera Bernoldi continuatione conveniunt.

Ut adeo non vana sit conjectura, editorum quoque codices in Bertholdo ultra dictum annum 1066 haud processisse; quod etiam ex supra (n. 26) allegata utriusque auctoris sentiendi diversitate magis firmatur. Demus enim Bertholdum postea sententiam suam mutasse, correxisset saltem postea quæ ad annum illum 1061 contra legitimum papam scripserat, si ad ulteriora schismatis tempora continuationem suam perduxisset.

Tantum de Hermanni Chronico disseruisse sufficiat, Plura desideranti satis abunde faciet Joannes Ego in suo tractatu De viris illustribus monasterii Augiæ Divitis an. 1630 conscripto, cap. 28, in Pez zii Thesaurò Anecd. tom. I, p. III, p. 688.